

vodně zneužil dívku Mirjam. Připojeno je i faksimile původního znění.

Jindřiška Zajíčková přispěla do sborníku překladem z díla Jehudy ben Šlomo al-Charíziho: „Sefardští básníci“ a „Šňatek“. Autor byl uznávaným židovským básníkem a překladatelem (1170-1235). V životě hodně cestoval a ve svém díle uplatňoval bohaté zkušenosti z cest. Jeho dvě povídky v rýmované próze mají orientální půvab.

Poslední příspěvek do sborníku má dvě autorky: Šárku Doležalovou a Magdalénu Křížovou. Je to překlad moderní izraelské povídky „Seder podle Dědečka“, kterou napsal současný spisovatel Etgar Keret (nar. v Tel Avivu 1967). Jde o vzpomínky z mládí, smrt otce a svérázné pohledy dědečkovy.

Sborník, sice jen brožovaný, je střizlivě a zřetelně graficky upraven, dobře prokorigován a příspěvky v něm mají vesměs dobrou úroveň. Ukazují, že mladá generace žáků prof. Oliveria půjde v jeho stopách a budoucnost české orientalistiky je nadějná.

JAN HELLER

Rastislav Kožiak – Vincent Múcska (eds.), Rehole a kláštery v stredoveku,

**Banská Bystrica – Bratislava:
Chronos 2002, 212 s.**

Aktuální nedostatek domácí odborné literatury týkající se zrodu a rozvoje středověkého monasticismu přivedl sestavovatele sborníku, pracovníky historických pracovišť banskobystrické a bratislavské univerzity, nejdříve k zorganizování vědeckého kolokvia v roce 1999 a poté k přípravě uvedeného, stejnojmenného sborníku příspěvků. Autory, kterými jsou historikové, archeologové a archiváři z různých slovenských vědeckých a pedagogických zařízení, vedla snaha seznámit potenciální čtenáře – především z řad vysokoškolských studentů – se základními etapami vzniku a rozvoje řehol-

ního života křesťanské Evropy ve všech jeho modalitách. Z tohoto záměru pak logicky vyplývá skladba příspěvků.

Pavol Havierník se ujal úkolu objasnit počátky monasticismu na Východě a jeho další vývoj v rámci Byzantské říše. Sleduje působení Antonína Velikého a rozšíření anachoretismu (poustevnictví) v Egyptě, Palestině a Sýrii, aby se poté věnoval přechodu ke koinobitismu (*koinos bios* – společný život), tj. životu v komunitách, které zakládal sv. Pachomios. Za přínosnou lze nepochybně považovat druhou část, která se zabývá rozšířením klášterů v Konstantinopoli (za Justiniana I. jich bylo kolem 80) a celé říši (zde by mohl být výklad i podrobnější, protože většina obecně zaměřené literatury po vylíčení počátků Východ pomíjí a věnuje se dále jen situaci na Západě). Cenné je i uvedení řecké terminologie.

Rastislav Kožiak se zaměřil na specifickou podobu řeholního života a křesťanství vůbec v Irsku. Nová víra proniká do této země na periferii Římské říše v prvních desetiletích 5. století, počáteční etapa je pak spojena s působením sv. Patrika, kterého kupodivu neznají prameny z britského soustředství. Legenda se zde střetává s historikem, podloženou především jeho díly *Confessio* a *Epistula ad milites Corotici*. V průběhu 6. století vznikají významná klášterní centra (např. Clonard, Bangor, Clonmacnoise, Glendalough), která budují v protikladu k existující episkopální (v podstatě pozdně římské) organizaci vlastní organizační strukturu (parochie), přičemž stávající biskupství jsou pohlcena, resp. „monasticizována“ a biskupové jsou zároveň opaty. Základem irské církve se tak stává klášter, jehož opat je úzce svázán se zakladatelským rodem a dosazuje biskupa, pokud jím není sám. Církev se zde adaptovala na sociální podmínky společnosti, která sestávala přibližně ze sta malých, nestabilních organismů (*túath* – „lid“, kmen). Podobou připomínaly nejstarší irské kláštery spíše egyptské osady, než uzavřené komplexy vrcholného středověku, stavebním materiálem bylo dřevo. Oratoria z nasucho kladeného kamene připomínaly obrácené lodě. Neexistovala jednotná řehole, později se začala prosazovat *Regula Monachorum* sv.

Kolumbána. Tvrdě asketický ideál dosáhl svého naplnění v *peregrinatio religiosa*, evangelizaci v cizině.

Vítězného tažení řehole sv. Benedikta křesťanským Západem se dotýká výklad Vincenta Múcsky. Oceňuje roli papeže Řehoře I. v tomto procesu, připomíná misii opata z římského Monte Celia Augustina do Kentu v roce 597. Tato akce stála vlastně na počátku benediktinského „boomu“ a reexpanze na evropský kontinent. Skutečná reforma a dominance benediktinské řehole však přišla až na počátku 9. století s Benediktem z Aniane, podporovaným císařem Ludvíkem Pobožným. Nové impulsy přineslo benediktinskému hnutí Cluny, klášter založený na počátku 10. století akvitánským vévodou Vilémem Pobožným. Clunyský směr založený původně na přísném dodržování řehole, pokoře a lásce k bližnímu se nakonec rozměnil v potlačení fyzické práce a formálním rozkvětu modlitebních shromáždění a liturgie. Dále se autor zabývá reformními projevy v Lotrinsku (Brogne, Gorze) a jiných oblastech říše (Hirsau, St. Blasien, Kolín), i vývojem benediktinů v dalších stoletích. Připojen je exkurs o organizaci života v klášteře a působení následovníků sv. Benedikta v Uhrách a na Slovensku.

Michal Slivka následně přibližuje závažné momenty poustevnického hnutí v západní církvi. Připomíná klasifikaci na poustevníky – mnichy, nezávislé a členy poustevnických kongregací. Dotýká se také skloubení eremitismu a cenobitismu v případě kamaldulských, vallombrosiánů a kartuziánů a zmiňuje i působení vilémitů na Slovensku.

Denisa Valachová se věnuje zevrubně reformě Benediktova řádu, která dala vzniknout řádu novému – cisterciákům. Sleduje formování pod Robertem z Molesmes, Alberichem a Štěpánem Hardingem, i vyvrcholení tohoto procesu za Bernarda z Clairvaux. Dotýká se rychlého šíření nových založení tohoto řádu i organizační struktury, především institutu generální kapituly a pravidelných vizitací. Prostor je věnován také řádové architektuře, zvláštní skupině laických bratří, tzv. konvršům, řádovému hospodaření, vzdělanosti a krizovým projevům ve 14. a 15. století. Na závěr

se přibližuje šíření řádu v Uhrách. Pozoruhodný pramen pro poznání řádových poměrů v této zemi představuje vizitace reinského opata Siegfrieda z roku 1356. Krom tří klášterů vykazovaly ostatní domy nedostatek řeholníků a mnohé i neobvyklou chudobu a zanedbanost.

Obecnému vývoji premonstrátů se věnuje stručněji Henrieta Lászlóová (přináší i přehled funkcí v každé komunitě), aby podrobněji pojednala o působení těchto kanovníků ve středověkém uherském království. V čele zdejších kanonií stáli, podobně jako v Německu, probošti. Většina klášterů byla citelně poškozena v době mongolského vpádu roku 1241 a poté od husitů v první polovině 15. století. U čtyř premonstrátských kanonií na území dnešního Slovenska fungovala tzv. hodnověrná místa (Jasov, Leles, Šahy, Kláštor pod Znievom).

Nad specifickou formou řeholního života, jakou představovaly rytířské řády a především první a nejstarší z nich, templáři, se zamýšlí Igor Graus. Shrnuje informace o počátcích templářského řádu a dále se věnuje otázkám sebeuvědomění vlastních řádových členů a recepce atypického bratrstva laickou i duchovní společností.

Gabriel Peter Hunčaga se zabývá zevrubně řádem bratří kazatelů, jak bývali ve středověku běžně nazýváni dominikáni. Zdůrazňuje vazbu následovníků sv. Dominika Guzmána na městské prostředí, pojednává také o šíření dominikánských klášterů ve střední, severní a východní Evropě. Vyzvedává důraz, který zakladatel řádu a po něm i jeho nástupci kladli na kvalitu vzdělání jednotlivých členů (*studium provinciale, studium generale*). Připomíná, že se dominikánům na rozdíl od františkánských spirituálů podařilo vyhnout konfliktu s papežstvím ve věci chudoby, na druhé straně se však někteří členové zdiskreditovali účastí na inkvizici.

Příspěvek Mariána R. Zemene se orientuje především na postižení komplikovaného vývoje uvnitř františkánského hnutí. Sleduje počáteční dělení na konventuály a observanty (a jejich striktní spirituální odnož) i všechna další štěpení i pokusy o sjednocení. Počátky františkánských domů v Uhrách nejsou zcela zřejmé, v roce 1250 však již byla

zřízena uherská provincie s centrem v Ostřihomi. Následně autor pojednává i o klariskách a dalších ženských korporacích založených na Františkově řeholi.

Tématu, tj. středověku, se poněkud vymyká stručný příspěvek Ivana Chalupcekeho o jezuitách.

Nespornou výhodou přístupu slovenských kolegů lze spatřovat v tom, že se pokusili ve většině případů podat na základě nejnovější literatury ucelené přehledy o každém z témat, čímž naplnili svůj původní záměr – podat základní a přitom přesné informace slovenskému publiku. Sborník může dobře posloužit jako úvod do problematiky monasticismu středověké Evropy. Zároveň také ukazuje, že monastriologie jako obor se pomalu, ale jistě etabloje na scéně slovenské církevně historické a religionistické spisby.

LIBOR JAN

Karl Suso Frank, Dějiny křesťanského mnišství,

**Praha: Benediktinské arcidiakonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty
2003, 200 s.**

Kniha profesora starších církevních dějin ve Freiburgu im Breisgau se dočkala v sousedním Německu již několika vydání, český překlad této platné a mnohostranně sestavené příručky lze jediné uvítat. Frank v nemnoha sevířených a přitom vnitřně ústrojně propojených kapitolách prochází dějinami takového fenoménu v dějinách křesťanství, jakým bezesporu mnišství je, aby potom v doslovu připojeném pouze k českému vydání aktualizoval některé poznatky, jež ukázal vývoj v údobí od páteho německého vydání roku 1993, z nějž byl jeho základní text přeložen.

Autor sleduje nejdříve ovlivnění starokřesťanské askeze židovským (Filónovi terapie) a řeckým (platonismus, stoicismus) prostředím a poté se věnuje některým raným projevům, jakým byli např. potulní a

poštolové či skupiny žen se slibem čistoty. Připomíná také naukový systém Origenův a konstatuje, že „ve svých vnějších projevech byla askeze žitá v křesťanských obcích sotva odlišitelná od asketické praxe v okolním pohanském světě“ (s. 22). V další kapitole se již věnuje raným formám východního mnišství, přičemž samozřejmě zmiňuje pouštní askezi, anachorézi (řec. odchod, ústup) v Egyptě, jejímž nejvýraznějším představitelem byl Antónios (Antonín). Přechod ke společnému životu, koinobitství, je spojen se jménem Pachomiovým, jehož lidnaté klášterní osady „skrývaly ve svých inovacích i zárodky rozpadu“ (s. 31). Na přelomu 4. a 5. století pak egyptské mnišství i poustevnictví beznadějně upadá. Frank připomíná vývoj v Palestině a Sýrii, připouští vzájemné ovlivňování, hledá však v protikladu ke zdůrazňování egyptského prvenství u některých autorů i autochtonní kořeny. Za dalšího zakladatele raného mnišství považuje Basileia Velikého. Na závěr připomíná, že poustevnické osady a mnišské pospolitosti existovaly vedle běžných církevních obcí jako jednotky svého druhu a biskupové teprve od konce 4. století začaly vztahy těchto struktur organizovat. Co na raném stadiu Franka zaujalo evidentně nejvíce, je asketická praxe.

Další kapitolou se autor dostává na Západ, přičemž na otázku, zda západní mnišství vzniká v církvi západořímské, nebo je odnoží východního, odpovídá šalamounsky: „nejen, ale i“. Uvádí nás do pozdního Říma s městskými kláštéry organizovanými zbožnými a bohatými vdovami, do Ambrožova Milánu s četnými klášterními domy, i na Sicílii a do Kampánie. Zjišťuje u raného italského mnišství jistý rys aristokratičnosti, který spojí kláštery více s církví. Ze severní Afriky pak ovlivňoval mnišství výrazně Augustin, v Galii Martin Tourský a na jihu u Marseille Jan Cassianus, který zprostředkoval kontakt s Východem. Nové monastické centrum vytváří v Galii Kolumbán a jeho následovníci dosáhnou i severní Itálie. Ve 4.-6. století podle Franka monasticismus vítězí. Ve druhé části tohoto období vzniká jako jedna z mnoha řehole opata z Monte Cassina Benedikta.